

ÖLMEK*

-KORKU VE TEVEKKÜL-

HAKAN KIZILTAN
M.BİLGİN SAYDAM

Ölüm başından itibaren insanoğlunun en temel endişesi olagelmıştır. Öyle ki tüm diğer endişeleri ölüm endişesinin türevi veya seyreltilmiş hali olarak değerlendirmek mümkün. İnsan günü geldiğinde öleceğini bilen, bu dünyada geçici bir varlık olduğunun bilincinde olan yegâne canlıdır. Bu farkındalık onda sonsuz bir endişe ve güdülenme yaratır. Tekil olarak insan yaşamı, genel olarak ise insanlık tarihi ölüm endişesine karşı yaşamda kalmanın zorlu ancak hayranlık uyandırıcı serüvenine tanıklık eder. Ölüm endişesiyle güdülenen insanoğlu, tarih boyunca, ölümü yenmenin, ölümsüzlüğe ulaşmanın, olmadı geciktirmenin yollarını aramıştır.

Doğanın döngüsellğinde fark ettiği ölümsüzlüğü kültürel düzlemde yeniden üretmeye çalışmak suretiyle ölüme direnir. Kültürle doğayı ikame ve taklit ederek ölümü ertelemeye ve giderek yenmeye uğraşır; onun gerçekliğini inkâr ve ilga etmeye çabalar. Ya da ölümlülüğünü hazmetmeye çalışır. Yaşamın belirsizliğine ölümün mutlaklığına rıza gösterir. Hayatını hakikatin üzerine bina etmeye koyulur; zira bilir ki daha iyi, daha sahici bir yol da yoktur.

ÖLÜM: “BACK TO BLACK”

Canlılık evrenin uzun tarihinde nispeten yeni bir olgu. Yaklaşık 15 milyar yıl önce yoğunlaşmış sıkışmış maddenin patlaması sonucu gerçekleştiği tahmin edilen “Büyük Patlama”nın hemen ardından evren uzun sürecek derin bir uykuya dalar. 3,5 milyar yıl önceye gelindiğinde yeryüzünde yaşam ilk örnekleriyle beraber belirir. Bilebildiğimiz kadarıyla ilk kez, madde inorganik durumu gözeten “entropik ilke”yi aşar, “negantropik” bir varlık haline sıçrar. Sonraki adımında ise canlılığını sürdürüebilmek amacıyla “negantropik durumu” tahkim edecek enerjiyi tedarik etmek, biriktirmek, korumak, dolayısıyla kendisi ve dışarı arasında sınır tesis etmek üzere örgütlenmeye koyulacaktır. Bu açıdan bakıldığında, tüm bir canlılık evrimi, “ölümün enerjisi” entropiye karşı “yaşamın enerjisi” negantropik örgütlenmenin gelişimi, pekişmesi olarak görülebilir. Ancak her şeye rağmen nafi edilebilir canlı maddenin uğraş; ölüm önünde sonunda yaşamı bir karadelik gibi içine doğru çeker, madde bir müddet oyalandığı organik halden aslına iade olur. Yaşamın tek yapabildiğiyse ölümün kaçınılmaz ve kesin zaferini geciktirmektir.

Maddenin evriminde en son evreyi temsil eden insan, maddenin kendisiyle ilişkisinde yeni bir hali temsil eder; bilincin insanlık durumuna has yetileri sayesinde kendini anlar, anlamlandırır, kendi gizlerine nüfuz eder, bu gizleri keşfederek hayatta kalmak için refleksif tepkilerin kısıtlayıcılığından özgürleşerek yaratıcı, yeni tepki tarzları oluşturur.

Kendinin, yaşamın, evrenin farkına varan insanoğlu ölümün de farkına varır; canlılığın bir gün gelip yitip gideceğini, yaşam ırmağının nihayet ölüm deniziyle birleşeceğini fark eder... Ve endişelenir.

ÖLÜM ENDİŞESİ

Canlılığın başka hiçbir türüyle kıyaslanamayacak denli kendinin farkında olmak insani varlığa hayatın bir armağanıysa şayet, ölümün kendisi için nihai kader olduğuna dair ölümlülük bilinci, söz konusu armağanın bedeli olmalıdır; cesaretle hesabı verilecek veya ödememek için köşe bucak kaçılacak bir bedel.

Aslına bakılırsa ölüm kaygısı tüm varlığımıza içkin ve yaygın da olsa genellikle günlük yaşamımızın bir parçası değildir; zira ruhsallığın ölüm endişesi karşısındaki ilk

*PSİKEART dergisinin “Korku“ konulu sayısında yayınlanmıştır; Sayı:12: 40-47.

refleksi onu inkâr etmek olacaktır her zaman. Olağan hallerde ruhsallığın en derinlerinde ham ve en yoğun ve en vahşi haliyle bulunur, çıplak haliyle nadiren hissedilir. Gregory Zilboorg (1943) ölüm korkusundan bahsederken, "Eğer bu korku sürekli olarak bilinçte kalsaydı normal olarak işlevlerimizi sürdüremezdik. Rahat bir şekilde yaşayabilmemiz için uygun bir şekilde bastırılması gerekmektedir" der.

Ölümün, zaman ve mekânda tespit edilebilir bir nesneye yansıtılmak suretiyle benliğe dışsallaştığı ve böylece mücadele edilebilir, kaçınılabılır -ve belki bir umut- alt edilebilir olabileceğine dair yanılısma insan ruhsallığına özgü temel bir savunmadır. Rollo May (1977) bu bağlamda kaygının durmaksızın korku olmaya çabaladığını ileri sürer. Ruhsal aygıt öncelikle aslında hiçbir somut nesneye bağlı olmayan, nesneye aşkın ölüm kaygısını "hiçbirşey"den "birşey"e dönüştürerek nesnelleştirir. Yansıtma ve somutlama yoluyla ölüm kaygısı konumu ve zamanı belirgin, görünebilir dolayısıyla savunulabilir bir korkuya indirgenir. Eğer hiçlik korkusunu belirli bir şey veya kimseden duyulan korkuya dönüştürebilsek ölüm kaygısını yansıttığımız nesneden (ve güya bu sayede ölümden) kaçınabilir, onu uzağımızda tutabiliriz. Bu yolla aslında ölümün dışsal değil varlığa içkin olduğunu, kişinin kendi ölümünü hücrelerinde taşıdığını, tam da bu nedenle asla kaçamayacağı gerçeğini inkâr edebilir, bir süreliğine de olsa sığınabileceği güvenli bir benlik alanı yanılısmasına kapılabilme mümkün hale gelir.

ÖLÜLERDEN VE ÖLÜMDEN KAÇIŞ

Ölüm bireysel planda olduğu kadar toplumsal planda da inkâra yönelik savunmalarla yaşamın dışına itilmeye çalışılır. Ölüme dair tüm hatırlatıcılar bireylerden ve toplumdan uzakta tutulur, ölüm ve ölü dışlanarak yaşam sahası ölüm gerçeğinden "temizlenmek" istenir.

Fransız düşünür Jean Baudrillard (1976) çok yıllar evvel ilginç bir saptamayla mezarlıkların ilk gettolar olduğunu dile getirmişti. Kültürden kültüre farklılıklar gösterebilir bile tüm ölüm törenlerini bir bakıma ölüyü ve ölümü birer dışlama hareketi, bir yabancılaştırma efekti olarak görmek mümkün; zira toplumsal insan zihninde tüm bu ritüeller bir yanı sıra ölünün ve ölümün anormal ve tehlikeli olduğunu, kendisinden uzak durulması gerektiği algısını açığa vurur. Ölmüş olanı, ölümün tatsız gerçeğiyle hayatlarını gölgelemek istemeyen "yaşayan insan"ların uzağına sürgün eder (Bauman, 2000).

İnsanlar bulaşıcı hastalığı olan, "sapkın" ya da toplumsal statüko açısından tehdit ve tehlike arz eden kişilere uyguladıkları muamelenin bir benzerini ölüye de uygularlar; ölüyü uzakta tutmak suretiyle ölüm endişelerinden kurtulduklarını zannederler. Ölüler tıpkı karantina koğuşundaki hastalar, akıl hastanelerindeki "deliler" ya da hapisane duvarlarının ardına tıkmış suçlular gibi mezarlıklarda gözetim altında tutulurlar, böylece yalnızca göz önünden değil aynı zamanda zihinden de uzaklaşıp yok olacakları varsayılır. Ancak dışarı atılmaya çalışılan her şey gibi ölüm de gelip aksine benliğe musallat olur. Bir tecrit mekânı olarak mezarlıklar hastaneler, "tumarhane"ler ya da hapisaneler kadar bile emniyetli değildir; hortlaklar, cinler, perili evler, felaket ve korku filmleri mezarlık duvarlarının ne denli geçirgen olduğunun birer kanıtıdır sanki! (Bauman, 2000)

***

Fransız tarihçi Philippe Ariés (1991) "Batılının Ölüm Karşısındaki Tavırları" adlı kitabında Batı uygarlığının ölüme bakışının Ortaçağ başlarından 19.yy'ın ortalarına değin fazla değişmediğinden söz eder. Bu bin yıla yakın süre içinde ölüm insanlar için tanıdık bir şeydir. Bu yüzden ölüm döşegindeki kişinin de katıldığı kamusal bir tören, bir toplu ayin olarak yaşanır bu dönem boyunca ölüm. İnsanlar yakınlarının ölümüne olduğu kadar kendi ölümlerine de yabancı değildirler. Evlerinde ölürlere; odalarına çocuklar dâhil bütün yakınları girebilir.

Adı geçen kitapta Ariés ölümün bu tanıdıklığının değişimin hikâyesini anlatır. 18.yy'ın sonuna doğru şehirlerde ilginç bir değişim yaşanacaktır. Kişinin kendisinin değil de başkasının ölümünün önem kazanmasıyla birlikte ölüm romantik bir dille anılmaya başlar. Ölen kişinin sözcük ve davranışları daha önce olmadığı kadar önem kazanır. Gösterişli bir dekorla kuşatılmıştır ölüm; kişisel bir kült haline getirilmiş, adeta aşırılaştırılmıştır.

“Ariés’e göre 18.yyın sonunda başlayıp bugüne kadar süren bu tavır kaynağını Hıristiyanlıktan çok pozitivizmde bulur. Yurtseverlikle, milliyetçilikle birlikte gelişen bu ölüm kültü ölümün yüceltilmesini, duygusallaştırılmasını ancak öte yandan sinsi biçimde doğallığından uzaklaştırılmasını içerir. Mezarlıkların kapladığı alan büyümüş, cenaze törenleri, mezar ziyaretleri, matem kıyafetleri ve kabirler daha gösterişli hale gelmiştir.

Ölümün bu aşırı görüntüsünün aslında bir körelmeyi gizlediğini ileri sürer Ariés. Sonunda bu etkileyici dekor yıkılınca ölüm artık adlandırılmaz olmuştur. İnsanın tevekkülle karşıladığı tanıdık bir son ya da romantik dönemde olduğu gibi dramatik bir simge olmaktan çıkacak, adlandırılmayacak kadar korkunç, dahası utanç verici bir şeye dönüşecektir.

Ölüm döşeginin ölenin yakınları ve toplumun iyiliği için evden hastaneye taşınmasının bir nedeni de budur. Ariés’e göre. İlk kez 20.yyın başında ABD’de ortaya çıkan, oradan da Avrupa’ya yayılan bir yasaktır bu. Ölümün “çirkin yüzü”nün “mutlu bir hayat”ın ortasında belirmesinin doğuracağı rahatsızlığı, faniliğin hayatta kalanlarda uyandıracığı sıkıntıyı, ölüm sahnesinin hayata devam edenlerde yol açacağı duygusal infiali ortadan kaldırmak için ölüme yasak konması gerekir.

İngiliz antropolog Geoffrey Gorer , Ariés’in kitabının yayınlanmasından 20 yıl önce 1955’te “Ölümün Pornografisi” adlı bir yazı kaleme almıştı. Bundan 10 yıl sonra da “Death, Grief And Mourning” (1965) (Ölüm, Keder ve Yas) adlı kitabını yayınladı. Kitap İngiltere’de insanların ölüme bakışlarının nasıl değiştiğini ortaya koymak amacıyla farklı toplumsal sınıflardan kişilerle yapılmış bir araştırmanın sonuçlarını içeriyordu. Bu iki çalışmada şunu söyler Gorer: İçinde yaşadığımızı yüzyılda yas hem toplumsal hem de bireysel olarak inkâr edilir. Çünkü eğlence ahlakının, bu hayatın her ne olursa olsun zevk alma üzerine kurulu etik görev anlayışının, başkalarının keyfini kaçırarak hiçbir şey yapmama yönündeki buyruğun, yükümlülüğe dönüşmüş mutluluk hakkının ihlalidir yas. Ölümü utanç ve tiksinti kaynağı olarak gören toplum yası da ruhsal bir zorunluluk olarak değil bir zaaf, dahası bir maraz olarak görür. Yastaki kişiye hoşgörüle ama sanki sakatmış gibi davranılmasının nedeni de budur.

Nurdan Gürbilek (2001) yukarıda bahsi geçen kaynaklara atıfta bulunarak yazdığı “Yabancıların Ölümü” başlıklı yazısında yası mutluluk, görev ya da sağlık adına reddetmek, yakınlarımızın değil ölümüne hastalığına bile tahammül edememek, çocuklara ölümden söz etmenin dilini bir türlü bulamamanın modern deneyimin bir yönü olduğunu vurgular. Gürbilek’e göre, toplumsal yaşamın gündelik akışı içinde ve kültürel dünyanın yansıtılmasında, görsel ve yazılı medyada, gazetelerin üçüncü sayfa haberlerinde sabahdan akşama kadar ölümün temsilleriyle karşı karşıya kalırız ama hiçbirinde ölüm insanın nihayet karşı karşıya kalacağı kaçınılmaz son değildir. Görüntülerin hiçbiri doğal bir süreç olan ölümü, hiçbiri eceli, hiçbiri faniliği içermez. Tersine hepsinde ölüm olağandışı bir olay, bir aşırılık, bir sapma, bir facia, bir skandal olarak temsil edilmiştir. Ölüm bilincini bastırarak gündelikleşen ve dolayısıyla güdükleşen toplumsal hayat ölümün tüm hatırlatıcılarının içeriğini boşaltır, doğallığından arındırır, dışsallaştırır; ölüme marazi, arızî, yaşamla organik bir ilişkisi olmayan neredeyse bir tür tatsız kaza süsü verir.

ÖLÜM OLGUSUNUN TECRÜBE DIŞILIĞI

Ölüm insan bilinci için çetin bir meseledir aslına bakılırsa; bilincin asla kavrayamadığı ve muhtemelen asla kavrayamayacağı bir olgudur, çünkü ölüm varlığın mutlak “ötekisi”dir. Metaforik tarzda işleyen insan zihni yaşantıları birbirine benzeterek ya da zıtlaştırarak –ki

zıtlık da ortak bir referans üzerinde kurgulanır- anlar, algılar. Bilinç daima varlığı kendine nesne kılarak işlemde bulunur; “yokluk” bile “bir şeyin yokluğu” olarak yine kendini varlığa temellendirerek anlam kazanır; bir başka deyişle görünürde “yok-varlık”tan bahseden insan bilinci şaşkınlıkla fark eder ki bahsettiği yine varlığın bizatihi kendisidir. Oysa ölüm diğer “yokluk”lara, “hiçlik”lere, “varolmayan”lara benzemez; o gerçek bir anti-varlıktır, varlığın anti-tezidir (Bauman, 2000).

Tecrübe dışı ölüm olgusu bilinçte her zaman bir tecrübeye tercüme edilmek suretiyle temsil edilir; bilinç ölüm olgusunu işlerken benzeştirmek ve/veya zıtlaştırmak suretiyle bir yaşantıya gönderme yapar; ölüm kâh mahrumiyet kâh yalnızlık kâh terketme veya terkedilme kâh bütünlüğün saldırıya uğraması ya da nihayet acıların son bulacağı huzur olarak karşılık bulur zihinde. Ancak tüm bu eğretilmelerin ölümü açıklamaktan ziyade onun gerçek doğasını gizlediğini gözden kaçırmamalı; duyusuz, algısız, kıpırtısız, bomboş bir hiçlik olan ölümün gerçek doğasını!

İnsan için ölüm, bilincin dağılması; öznelğin yaşantılayan, algılayan, anlamlandıran öznenin çöküşüdür. Ölümle beraber öznelğin merkezî çekirdeği dağılır, yok olur. Yaşantı dışı olduğu için bilincin kapsama alanı dışında kalsa da ölüm olgusu, insan bilincinin meşgul olduğu belki de en temel mesele olagelmiş, insanoğlu tarihi boyunca ölümü anlamlandırmak ve aşmak arzusundan asla vazgeçmemiştir.

İnsan ölümü nesnelere dünyası içinde herhangi bir nesne-olay olarak tanır ve tecrübe eder. Ölümle ilk kez ve her daim “ötekinin ölümü” olarak karşılaşırız. Nitekim Freud “Kendi ölümümüze hayal etmek gerçekten de olanaksızdır; bunu hayal etmeye kalkıştığımızda aslında o anda bile bir seyirci konumunda olduğumuzu algılayabiliriz.” der. Bilinebilir nesnelere dünyasına özgü bir olay olmayan, ancak ve ancak “benim ölümüm”dür. “Benim ölümüm” tecrübe edemeyeceğim, dolayısıyla algılayıp anlamlandıramayacağım, asla bilemeyeceğim bir olgudur; evet, herkes kendi ölümünün cahilidir!

Peki, madem “benim ölüm”üm, kendi ölümümüz insani bilincin tecrübe edemeyeceği bir olgu ise o halde insan neden ölümden, ölmekten korkar? Epiküros’un bir zamanlar işaret ettiği üzere “Ben varken ölüm yoksa ve ölüm olduğunda da ben olmayacaksam” o halde ölümden endişelenmek niye?

***

Hayvanlar, anlayabildiğimiz kadarıyla, ancak somut bir yaşam tehdidi karşısında ölüm endişesi olarak yorumlayabileceğimiz kaygı tepkileri gösterirler; böylesi açık bir tehdit görünmediğinde hayvan (en azından biz “kaygılı ölümlüler” açısından bakıldığında) yaşama için ölümlülük veya fanilik gerçeğine kayıtsız kaldığı izlenimi verir.

Oysa insan ortada o an için yaşamını tehdit eden herhangi bir nesnel gerekçe olmaksızın ölüm endişesini her daim (kavramın en geniş anlamında) bilincinde muhafaza eder. Öyle ki, en mutlu ve huzurlu hissettiği anlarda bile ölümü (veya hayatın kötü olasılıklarını) düşünüp kendi keyfini kaçırabilme galiba yalnızca insana özgü bir “beceri” olsa gerek. Bu dünyada süreli ve geçici bir varlık olduğu farkındalığı bilincinin bir köşesinde bir kandil misali sabah akşam sönmeden yanar durur.

Kaygı ancak (bilinçdışı da olsa) tehlike anında hissedilen bir duygulanım ise insan için bir türlü geçmeyen kronik tehlike nedir acaba? İnsanda ölüm endişesini daima diri tutan tehdit algısı nereden kaynaklanmaktadır? Belki de insan olmak bir bakıma sürekli olarak bu dünyada kendini tehdit altında hissetmektir, kim bilir?

***

İnsan bilincine için ölüm endişesinin kökenini insanın bu dünyadaki varoluş biçiminde aramalı. İnsanda içgüdüsel uyarıları nötralize edecek beceri ve donanımın (bir anlamda

“ego”nun) tüm diğer hayvan türlerinde olduğu üzere organizmaya içsel değil dışsal olması, genetik-organik değil de sentetik olması biyolojik evrende onu eşsiz kılan ve ona “insan” sıfatını kazandıran ontolojik koşuldur. Söz konusu ontolojik koşul insanda diğer hayvan türlerine kıyasla farklı bir ruhsal yapılanmayı ve işleyişi ortaya çıkarır.

İçgüdüleri tatmine taşıyacak özelliklerin insan bedenine içkin olmaması ve dolayısıyla içgüdüsel uyaranların organik acizlik nedeniyle nöral düzeyde kronik biçimde frustrasyona uğraması bedeniyle kendini özdeşleştiren benliği (“Ego önce beden egodur” demişti Freud) kronik bir acizlik ve yetersizlik hissiyle sakatlar. Sahip olduğu bedenin içgüdüleri tatmine taşıyacak kudrette olmadığını ve bu haliyle ölüme çok yakın olduğunu bilincin en derin katmanlarında her an yaşantılar. İnsani bilinç dediğimiz olgu son tahlilde, canlılığın her an tehdit altında olduğunun farkındalığıyla ilişkili bir yokluk bilincidir. İnsan varlığının altındaki hiçliği, boşluğu, zeminizliği ve dolayısıyla ölümü belki de hiçbir canlının hissetmediği kadar fark eder.

Kültürel gelişimi sağlayan tüm yaratıcılık süreci de aslında benliğin öncelikle yokluğu, eksikliği, hiçliği tecrübe etmesi; ölüm riskiyle yüzleşip ürpermesi ve sonrasında yaşamda kalabilmek için eksik olanın yerini tutabilecek bir başka şeyi inşa etme kapasitesine (sembolik etkinlik) dayanır. Söz konusu farkındalığın aydınlık yüzü yaratıcılık ise karanlık yüzü kronik ölüm endişesi ve varoluşsal kaygıdır. İnsanoğlu, doğanın kadim elinin üzerinden çekilmesiyle birlikte hayatın tekensizlikleri karşısında korunmasız kaldığı kaygısını her an yaşar. Ölüm bilinci bu yüzden insani bilincin asal bileşenidir ve bir bakıma, yaşamsever güdülenmeyi ateşleyen, bilincin anti-kahramanıdır.

***

İçgüdüsel gereksinimlerin organik acizlik nedeniyle organizma düzeyinde kronik biçimde frustrasyona uğraması, bedeniyle özdeşleştirdiği egosunu yetersiz hisseden benliğin kendini her arzusunu tatmin edebilecek kudrette tümgüçlü (omnipotan) bir “ego ideali” fantezisine kaptırmasına neden olur. Özdeşleşildiği takdirde egoyu acizliğinden kurtaracağı umut edilen ego ideali, benliği mutlak narsisizme taşımayı vaadeder. Mutlak narsisizm arzusu insani varlığın ontolojik acizliğinden kökenini alan temel arzu kipidir; tatmin için arzulamanın yeterli koşul sayıldığı, insanlık durumunun sınırlarını yıkmaya yönelik tutku dolu bir arzu, ruhun ütopyası bir başka deyişle. Mutlak narsisizm arzusu ve onun nesne ilişkisel temsili olan “ego ideali” bireysel ve kültürel tüm narsisistik fantezi ve ütopyaların merkezinde rol alan ruhsal çekirdektir. Nitekim dünyevi ve uhrevi tüm ütopyalarda bu nihai arzunun izine rastlarız; açlığın, yoksunluğun, kaybın, hayal kırıklığının, tatminsizliğin, mutsuzluğun, emniyetsizliğin ve nihayet ölümün olmadığı fantastik bir dünya tasavvuru.

Burada ve şimdi yaşanan hayatın eksikli, defolu, kusurlu, arzulanan idealden uzak olması insanın arzularının tatmin bulacağı ideal bir durumu hayal etmesine yol açar; kendinden esirgenen her şey gelecekte ve/veya –dünyevi ödevlerini yerine getirmişse şayet-ölüm sonrası cennette ona cömertçe sunulacaktır. Geçmişten bugüne mitolojik ve dini tüm cennet tasvirleri ve birçok ideolojik ütopya bu arzu dolu hayali içerir. Yaşam dâhilinde insan bu tamamlanma hayalini geleceğe yansıtır; gelecekte bir gün şimdi ve burada yaşadığı eksiklerden, yetersizliklerden kurtulacağını umudeder. Bu anlamıyla ölüm, bir bakıma, şimdiyle umut dolu gelecek arasındaki devamlılığı kesintiye uğratacak olan, insanın tamam olma hevesini kursağında bırakan münasebetsiz bir müdahil olduğu için istenmez ve benliğe korku salar.

***

Ölümsüzlük arzusunun enerjisi ve ilhamıyla yaratılmış, ölümsüzlük arayışındaki kahramanların başından geçenleri anlatan mitolojik öykülerin genellikle benzer biçimde sonlandığını görmek ilginçtir; kahramanımız ölümsüzlüğü sağlayacak nesneyi kıl payı elinden geçirir, nihayetinde burukluk içinde ölümsüzlük arayışından vazgeçer, ölümlülüğe razı olur. Genelde bu anlatılar

teselli öyküleridir aynı zamanda. Kahraman, evet ölümsüzlüğe ulaşamamıştır, ancak karşılığında aşkın bir bilgelik ve/veya dünyevi bir beceriyle ödüllendirilir.

Ölüm sorunsalına ait ilk yazılı eser olarak kabul edilen yaklaşık 4000 yıllık tarihe sahip Gılgamış Destanı'nın kahramanı, Sümer Uruk kenti hükümdarı Gılgamış, arkadaşı Enkidu'nun ölümünün ardından: "Sen artık karanlıklar içindesin ve beni duyamaz oldun. Ben de öldüğümde Enkidu gibi olmayacak mıyım? Yüreğim umutsuzluk içinde. Ölümden korkuyorum", der. Ölümsüzlüğü arayışın peşine düşer ama sonunda payına düşen, dünyevî bilgelik olur (Bottero, 2005) Keza Lokman Hekim efsanesi de bir ölümsüzlüğü arama hikâyesidir. Lokman Hekim uzun arayışların sonucunda nihayet bulduğu ölümsüzlük otunu kaybeder; ölümsüzlüğe ulaşamaz ama hastalıklara şifa gücünü kazanır.

Tüm bu hikâyeler aslında özelde ölümsüzlüğün, genelde mutlak narsistik ideallerin gerçekleşmesindeki imkânsızlığa işaret eden ibret dersleri içerir; insan acze, eksikliğe, yetersizliğe, ölüme ve tüm bunların işaret ettiği insanlık haline razı olmalıdır, ancak bu hiç de sanıldığı ve korkulduğu gibi umutsuz bir durum değildir; bu hal dâhilinde de insan için birçok seçenek ve imkân mevcuttur. Narsistik idealden vazgeçmek, geri çekilmek insanı ontolojik durumu ve imkânlarıyla yüzyüze getirir. İnsan inkârın hizmetinde boş yere enerji sarf ettiği nafîle gayretlerini sonlandırır; insan varoluşunun hakikatini hazmeder, söz konusu hakikatin felaket olmadığını, bu hakikat dairesinde koca bir yaşam olduğunu fark eder.

***

Amerikalı psikiyatrist ve varoluşçu psikoterapist Irvin Yalom (1999) ölümle eğer uygun bir şekilde yüzleşilirse, bunun insanın hayata bakışını değiştireceğini ve hayata otantik bir şekilde dâhil olmasını sağlayabileceğini önerir. Aslında ölüm bizi gündelik sıg şeyler dünyasından çekip varlığımızın gerçek doğası üzerine düşünmeye sevk eden bir olgudur; gündelik yaşamın yüzeyselliğinden, boş ve beyhude uğraşlardan, gözümüzde büyüttüğümüz gündelik kaygılardan varoluşun aşkın doğasına yönelmemizi, böylelikle daha anlamlı ve değerli bir yaşam sürmemizi sağlayabilecek bir çağrıyı içerir; kimim ben, kim olabileceğim kim oldum; nasıl bir varlığımız; varlığımızın koşulları, imkânları ve seçenekleri nedir; nasıl bir hayat yaşıyorum, bu hayat daha başka nasıl yaşanabilirdi ve hâlâ nasıl yaşanabilir vb.?(Tura, 2000; 2002)

Ölüm üzerine düşünen filozoflar ve ölüm meselesiyle çalışan ruhbilimcilerin tekrar tekrar vurguladığı bir gerçek var: Ölümün kesinliğini kabullenmek yaşamı değerli kılar! Ölümün kaçınılmazlığını kabullenmiş kişi aslında sahip olmadığı bir şeyi korumaya çalışan veya asla ulaşamayacağı bir şeyin peşinde koşan bireyin yaşadığı tedirginliklerden, boş gayret ve yorgunluklardan ve kaçınılmaz hayal kırıklıklarından kurtulacak, özgürleşecek; gerçekten burada ve şimdi sahip olduğu yaşamın değerini gerçekçi biçimde takdir edecek konuma yükselecektir muhtemelen. Bir açıdan bakıldığında yaşam her maddeye nasip olmayan bir armağandır bize; biz insanlar ise varlığı insanlık haliyle algılayarak, duyumsayarak, hissederek, dahası anlayıp anlamlandırarak tecrübe etme imkânına kavuşmuş canlılarız. İnsanda, evet, ölüm bilinci ve endişesi sıfırlanamaz, ancak ölüm endişesi yoğunluğunu pekâlâ yaşam arzusuna bırakabilir. Hayatın iyi yaşandığı hissi ölüm korkusunun belki de yegâne panzehiridir. Birçok araştırma ve gözlem hayat tatmini ne kadar azsa ölüm endişesinin o kadar yoğun olduğunu açığa çıkarmıştır. Nitekim Norman Brown (1959)"Ölüm korkusu bedenlerimizde yaşanmamış hayatlarla ölmek korkusudur" der. "Neden" diye sorar Kazancakis "hayatın ziyafetini iyice doymuş bir konuk gibi terk etmeyelim?" (Kazancakis, 1958)

Yalom (1999) psikoterapisi sonlanan bir hastasının yazdığı mektuptan bahseder. Hasta şöyle yazmıştır:"Önümüzdeki hayat çok kısa olabilir. Hayat çok değerli boşa harcama. Her günün değer verdiğin şekilde tadını çıkar. Değer verdiğin şeyleri yeniden değerlendir. Önceliklerini kontrol et, erteleme, yap! Hayat önümüzdeki "gerçek" hayat için bir prova değil.

Ya ölüm “gerçek hayat” başlamadan gelirse? Çok geç olduğunda insanın hiç yaşamadığını fark etmesi çok üzücü olurdu.”

Ölüm gerçeğiyle yüzleşmek bize varoluşun ertelenemeyeceğini hatırlatır ve ne mutlu ki yaşamak için hâlâ zaman vardır. Eğer bir insan kendi ölümlülüğüyle yüzleşecek; hayatı “olasılık olanağı” (Kierkegaard) olarak yaşayacak ve ölümün “başka bir olasılığın olanaksızlığı” (Heidegger) olduğunu bilecek kadar talihliyse, yaşadığı sürece son ana –ama gerçekten, kelimenin tam anlamıyla son ana- kadar hayatını değiştirme olanağı olduğunu fark eder.

Bu bilinci öyküleyen Tolstoy’un (2010) İvan İlyiç’in Ölümü adlı eserinde “orta yaşlı, bencil, kibirli bir bürokrat olan kahraman ölümcül bir hastalığı olduğunu ve dinmek bilmez bir acıyla öleceğini öğrenir. Ölüm yaklaşırken İvan İlyiç bütün hayatı boyunca saygınlık, görünüş ve parayla meşgul olarak kendisini ölüme karşı koruduğunu fark eder. En derin noktasıyla yaptığı şaşkıncu bir konuşmanın ardından kendine gelerek çok kötü yaşadığı için çok kötü bir şekilde öldüğü gerçeğini görür. Bütün hayatı yanlıştır. Kendisini ölüme karşı koruyarak hayattan da sakınmıştır. Ölümü hızla yaklaşırken İvan İlyiç hâlâ zamanı olduğunu görür. Yalnızca kendisinin değil, yaşayan her şeyin ölmesi gerektiğini fark eder. Kendisi için yeni bir his olan merhameti fark eder. Başkaları için şefkat duymaya başlar: elini öpen küçük oğluna, doğal, sevgi dolu bir tutum takınır, onunla ilgilenen hizmetkâr çocuğa ve hatta ilk kez genç karısına. Neden olduğu acı nedeniyle için onlar için üzüldü ve sonunda acı içinde değil yoğun merhametin hazzıyla ölür” (Yalom, 1999).

HAKAN KIZILTAN
M.BİLGİN SAYDAM

KAYNAKLAR

- Ariés, P. Batılının Ölüm Karşısındaki Tavırları, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, 1991
- Baudrillard, J. L'échange Symbolique et la Mort, Gallimard, 1976
- Bauman, Z. Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000
- Bottero, J. Gılgamış Destanı-Ölmek İstemeyen Büyük İnsan, Çev.:Orhan Suda, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005
- Gorer, G. Death, Grief and Mourning, Doubleday Company, 1965
- Gürbilek, N. Yabancımlığın Ölümü, Kötü Çocuk Türk içinde, Metis Yayınları, İstanbul, 2001
- Kazancakis, N.The Odyssey: A Modern Sequel, Tr.Kimon Friar, New York: Simon and Schuster,1958
- May, R. The Meaning Of Anxiety, Edited 2.Edition, New York: W.W.Norton, 1977
- Norman B. Life Against Death, New York: Vintage Books, 1959
- Rank, O. (1924), Doğum Travması, Çev.:S.Yücesoy, Metis Yayınları, 2001

- Saydam, M.B. Deli Dumrul'un Bilinci, Genişletilmiş İkinci Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 2011
- Tolstoy, L. Ivan İlyiç'in Ölümü, Çev.:Ergin Altay, İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2010
- Tura, S.M. Doğmak ve Ölmek, Şeyh ve Arzu içinde, Metis Yayınları, İstanbul, 2002
- Tura, S.M. Terapide Ölüm Teması, Kişilik ve Piskoterapi Yazıları içinde, Alan Yayıncılık, İstanbul, 2000
- Yalom, I. Varoluşçu Psikoterapi, Çev.:Zeliha İyidoğan Babayiğit, 3.baskı, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1999
- Zilboorg, G. Fear of Death, Psychoanalytic Quarterly, 12:465-75, 1943

